

Katarzyna Witczyńska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

INTEGRACJA AZJI WSCHODNIEJ. MIT CZY RZECZYWISTOŚĆ?

1. Wstęp

W niniejszej pracy przedstawiono temat integracji Azji Wschodniej. Jest to temat niezwykle istotny w obecnym zglobalizowanym świecie, ponieważ politolodzy coraz częściej przychylają się do opinii, że zasadnicze znaczenie dla stosunków geopolitycznych na świecie ma właśnie obszar Azji Wschodniej. Z tego powodu coraz więcej badań poświęca się integracji gospodarczej i politycznej w tym regionie. Bez wątplenia prawdziwe jest stwierdzenie, że dla stosunków gospodarczych i geopolitycznych na świecie to właśnie Azja Wschodnia ma obecnie zasadnicze znaczenie, przez co może śmiało konkurować pod wieloma względami z takimi „zintegrowanymi tworamami”, jak Stany Zjednoczone i Unia Europejska. Zastanówmy się jednak głębiej, czy integracja przebiegająca w tym regionie jest integracją rzeczywistą – taką na skalę właśnie USA i UE – gdzie panują wyrównane stosunki gospodarcze, prawne, społeczne, czy pozostaje to tylko w sferze mitu ze względu na różnorodność potencjałów gospodarczych? Na to pytanie będziemy się starali znaleźć odpowiedź w niniejszym artykule.

2. Rozwój i integracja Azji Południowo-Wschodniej

2.1. Dysproporcje między krajami Azji Południowo-Wschodniej

Imponująca dynamika wzrostu i rozwoju gospodarczego, jaka miała miejsce w ostatnich dekadach XX wieku w Azji Południowo-Wschodniej, uplasowała kraje regionu na znaczącej pozycji w gospodarce światowej. Pozytywne zmiany zarówno w wymiarze ekonomicznym, jak i społecznym niosły nadzieję na szybkie zmniej-

szenie dystansu dzielącego rozwijające się kraje ASEAN od krajów przemysłowych. Niektóre wydarzenia związane np. w 2001 r. z recesją światową bądź w 2002 r. z rozwojem terroryzmu czy w 2003 r. związane z rozprzestrzenieniem się choroby SARS spowodowały dysproporcje między krajami Azji Wschodniej.

W latach 90. XX wieku stopa wzrostu gospodarczego krajów ASEAN 5 (Indonezji, Filipin, Malezji, Singapuru, Tajlandii) utrzymywała się na wysokim poziomie. Sytuację zmienił azjatycki kryzys finansowy w latach 1997-1998, prowadząc do spadku wzrostu gospodarczego w większości krajów ASEAN 5 (tab. 1). Kryzys w największym stopniu dotknął Indonezję i Tajlandię, co spowodowało spadek PKB o 13,2 i 10,8%. Najmniej ucierpiały Singapur i Filipiny. Po roku 1999 widoczny był niewielki wzrost gospodarczy¹.

Tabela 1. Stopy wzrostu PKB w krajach ASEAN 5 w latach 1990-2004 (w %)

Rok \ Kraj	Indonezja	Filipiny	Malezja	Singapur	Tajlandia
1981-1990 (średnia roczna)	6,0	1,0	5,2	6,5	7,9
1990	9,0	3,0	9,7	8,8	11,2
1991	8,9	-0,6	8,6	6,7	8,5
1992	7,2	0,3	7,8	6,3	8,1
1993	7,3	2,1	8,3	10,1	8,3
1994	7,5	4,4	9,2	10,1	8,7
1995	7,6	4,8	9,3	8,9	8,6
1996	8,0	5,8	10,0	7,7	5,9
1997	4,5	5,2	7,3	8,5	-1,4
1998	-13,2	-0,6	-7,4	0,0	-10,8
1999	0,9	3,4	6,1	6,9	4,4
2000	4,8	4,0	8,3	10,3	4,6
2001	2,3	3,4	0,4	-2,0	1,8
2002	3,7	4,4	4,1	2,2	5,3
2003	5,0	4,7	5,3	1,4	6,9
2004	5,1	6,1	7,1	8,4	6,1

Źródło: K. Nawrot, *Determinanty rozwoju gospodarczego państw ASEAN*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

Fundamentem dla powstania ASEAN+3 był oczywiście sam ASEAN – Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej – organizacja zrzeszająca Indonezję, Malezję, Filipiny, Singapur, Tajlandię, Brunei, Wietnam, Laos, Birmę-Myanmar oraz Kambodżę. Pod skrótem ASEAN+3 kryje się współpraca między dziesięcioma krajami ASEAN z Chinami, Japonią i Koreą.

¹ K. Nawrot, *Determinanty rozwoju gospodarczego państw ASEAN*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.

Istnieje wiele czynników, które spowodowały rozwój współpracy między ASEAN a Chinami, Japonią i Koreą. Jednym z najistotniejszych jest niewątpliwie szybki rozwój ekonomiczny krajów ASEAN+3. Integracja gospodarcza i zwiększenie wymiany handlowej sprzyjają utrzymaniu szybkiego tempa wzrostu gospodarczego, które osiągnęły kraje Azji Wschodniej. Postępującą integrację gospodarczą przyspieszył kryzys azjatycki, jaki nastąpił w roku 1997. Zawiódł wtedy APEC (Współpraca Gospodarcza Azji i Pacyfiku), która to organizacja okazała się zupełnie niezdolna do rozwiązywania większych problemów gospodarczych. Ważny był także pozytywny przykład, jaki dawała integracja gospodarcza Europy i Ameryki Północnej. Jeśli chodzi o rozwój powstałych organizacji integracyjnych, widoczne było, iż liberalizacja handlu, zwiększenie wzajemnych inwestycji i współpraca w zakresie technologii przynoszą wymierne efekty.

Jeśli mówimy o dużych różnicach w rozwoju gospodarczym pomiędzy starymi a nowymi członkami UE, to w ASEAN+3 (Chiny, Japonia i Korea) te kontrasty są kilkakrotnie większe. W całkiem odmiennej sytuacji od biednych i zacofanych gospodarczo krajów ASEAN znajdują się Chiny, Japonia i Korea – giganty ekonomiczne. Dla przykładu, na Japonię przypada aż 7,5% światowego eksportu i 8,5% światowego importu – półtorakrotnie więcej niż na 10 krajów ASEAN łącznie. O Japonii mówi się jako o azjatyckim centrum produkcji towarów technologicznie zaawansowanych i kapitałochłonnych i dóbr pośrednich, o Chinach – jako o centrum produkcji towarów pracochłonnych².

2.2. Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej

Rzeczony rozwój współpracy w Azji Południowo-Wschodniej rozpoczął się po II wojnie światowej wraz z procesem dekolonizacji. Początkowe inicjatywy odzwierciedlały różnorodność celów i interesów poszczególnych państw oraz biegunowość sił politycznych w regionie, a w związku z tym nie przynosiły spodziewanych rezultatów. Pierwszą formalną inicjatywą mającą przybliżyć kraje rozdzielone przez mocarstwa europejskie była organizacja SEATO (South East Asia Treaty Organization) założona z inicjatywy Stanów Zjednoczonych w 1954 r. Jej celem politycznym było osłabienie wpływów komunistycznych, które dominowały wówczas w Tajlandii i na Filipinach.

Jedną z pierwszych organizacji o przewodnim charakterze współpracy regionalnej było założone w 1961 r. przez Filipiny, Malesję i Tajlandię Stowarzyszenie Azji Południowo-Wschodniej ASA, które upadło po jedenastu latach w wyniku konfliktów regionalnych związanych ze spuścizną kolonialną. Następnie w 1966 r. powołano ugrupowanie o większym zasięgu terytorialnym, zwane Radą Azji-Pacyfiku ASPAC, które obejmowało państwa Azji Południowo-Wschodniej (Ma-

² <http://www.psz.pl/tekst-3039/Znaczenie-ASEAN%2B3-dla-gospodarki-swiatowej-i-Unii-Europejskiej/s.3>.

leżja, Filipiny, Tajlandia, Południowy Wietnam), Azji Wschodniej (Japonia, Korea Południowa, Tajwan) oraz Australię i Nową Zelandię. Organizację tę jednak szybko rozwiązano (w 1975 r.)³.

Politycy z krajów Azji Południowo-Wschodniej zdawali sobie sprawę z konieczności dialogu i współpracy państw regionu, co podkreślał S. Rajaratnam – minister spraw zagranicznych Singapuru. Współpraca między najbliższymi sąsiadami dzielącymi wspólne interesy stała się imperatywem umożliwiającym osiągnięcie sukcesów niemożliwych do osiągnięcia w pojedynkę. I tak, utworzenie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej ASEAN (podpisane w 1967 r.) miało na celu przyspieszenie wzrostu gospodarczego, postępu społecznego i rozwoju kulturalnego w regionie poprzez wspólne starania w duchu równości i współpracy w celu budowy fundamentów pokoju i pomyślności społeczeństwa narodów Azji Południowo-Wschodniej oraz promowanie pokoju i stabilności w regionie poprzez respektowanie reguł prawa.

Genezą stowarzyszenia była współpraca regionalna, szczególnie na gruncie ekonomicznym. Założyciele ASEAN negowali ideę utworzenia porozumienia militarnego, stawiając za wzorzec właśnie Wspólnotę Europejską. Główną ideą towarzyszącą budowaniu współpracy regionalnej poprzez kooperację przemysłową była próba kreacji komplementarności. Celowa dystrybucja nowych inwestycyjnych projektów przemysłowych pomiędzy krajami ASEAN służyła realizacji tego zamierzenia. Regionalny plan inwestycyjny miał umożliwić specjalizację w produkcji określonych produktów przemysłowych, w których dana gospodarka miała rzeczywistą bądź potencjalną przewagę komparatywną, i dzięki temu kreować komplementarność niezbędną do rozwoju wewnątrzregionalnego handlu. Efekty tej kooperacji okazały się jednak ograniczone i w niewielkim stopniu przyczyniły się do rozwoju uprzemysłowienia. Powodem tego były problemy administracyjne, problemy z wdrażaniem projektów oraz brak zaangażowania sektora prywatnego.

Cele powołania ASEAN były następujące:

- promowanie rozwoju gospodarczego, społecznego, kulturowego regionu,
- zagwarantowanie stabilności politycznej i ekonomicznej,
- jako forum do rozwiązywania problemów wewnątrzregionalnych,
- współpraca handlowa w zakresie towarów żywnościowych i energetycznych,
- kooperacja przemysłowa,
- wypracowanie wspólnych stanowisk wobec problemów globalnych,
- realizacja tych celów miała przynieść państwom pokój, stabilizację, i dostatek.

W latach 90. XX wieku priorytetem stało się wzmacnianie współpracy gospodarczej, co wpłynęło bardzo korzystnie na rozwój gospodarczy poszczególnych krajów. Równoległe z integracją gospodarczą państw ASEAN została zapoczątkowana integracja zarówno w regionie całej Azji Wschodniej, jak i w skali świato-

³ K. Nawrot, wyd. cyt.

wej. ASEAN odegrało w tym procesie istotną rolę jako ugrupowanie, któremu udało się uniknąć losu wielu nieudanych przedsięwzięć integracyjnych w krajach rozwijających się.

Do najważniejszych inicjatyw integracyjnych z udziałem państw ASEAN można zaliczyć m.in.:

- Forum Bezpieczeństwa Regionalnego ARF – utworzone z udziałem Rosji, Indii, Chin, Japonii, UE i USA,
- ASEM – spotkania przedstawicieli państw członkowskich ASEAN i Unii Europejskiej mające na celu wzrost współpracy regionalnej na kontynencie Eurazji,
- zacieśnianie współpracy z innymi państwami – Chiny, Japonia, Republika Korei (ASEAN+3), strefa wolnego handlu z Chinami – ASEAN jako oś i siła napędowa projektów integracji regionalnej w Azji Wschodniej,
- APEC – jedyna instytucja międzynarodowa funkcjonująca w skali całego regionu.

2.3. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Obok wymiany handlowej i inicjatyw integracyjnych istotne znaczenie w rozwoju państw ASEAN mają bezpośrednie inwestycje zagraniczne do krajów Azji (tab. 2).

Tabela 2. Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w latach 1994-2005 (w mld USD)

Kraj	1994-1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU	210,3	696,1	382,0	307,1	253,7	213,7	421,9
USA	124,9	314,0	159,5	74,5	53,1	122,4	99,4
Afryka	8,4	266,8	221,4	163,6	175,1	275,0	334,3
Azja Zachodnia	3,1	3,5	7,2	6,0	12,3	18,6	34,5
Azja Wschodnia	58,5	116,3	78,8	67,4	72,2	105,1	118,2
Chiny	40,7	40,7	46,9	52,7	53,5	60,6	72,4
Azja Południowa	3,4	4,7	6,4	7,0	5,7	7,3	9,8
Azja Południowo-Wschodnia	27,4	23,5	19,6	15,8	19,9	25,7	37,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNCTAD, World Investment Report 2006, www.unctad.org.

Dane z tab. 2 potwierdzają jednak, że w 2005 r. Azja, a szczególnie Azja Wschodnia, stała się odbiorcą największej ilości (118,2 mld USD) bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) na świecie, zaraz po UE (421,9 mld USD). W Azji Wschodniej obserwuje się od 2001 r. trend wzrostowy napływania BIZ, gdzie dla porównania bardzo słabo wypadły Stany Zjednoczone – od 2001 r. tendencja spadkowa. Wyjątek stanowi rok 2004 z łączną kwotą BIZ 122,4 mld USD. Wynikiem tej sytuacji może się okazać „owoc globalizacji” – delokalizacja. Przenoszenie do krajów Azji Wschodniej nie tylko produkcji pracochłonnych towarów, lecz także usług w sektorze IT i w sektorze B+R powoduje dobry wynik BIZ w tym regionie.

2.4. Trójkąty wzrostu – szczególny przykład integracji

Specyficzną formą współpracy gospodarczej w Azji Południowo-Wschodniej są tzw. trójkąty wzrostu⁴. Pierwszy trójkąt wzrostu powstał w 1989 r. z Singapuru, indonezyjskich wysp Riau i malezyjskiej prowincji Johor Baharu. Ekonomiczne przesłanki jego utworzenia wynikały zarówno z przewagi komparatywnej, jak i konkurencyjnej uwarunkowanych wyposażeniem w czynniki produkcji krajów partycypujących. Inicjatywa ta miała na celu przyciągnąć inwestorów w związku z zaawansowaną infrastrukturą komunikacyjną i transportową oraz wysokiej jakości kapitałem ludzkim Singapuru, tanią ziemią pod działalność przemysłową oraz znacznym wyposażeniem niewykwalifikowanej siły roboczej Riau oraz średnio zaawansowaną siłą roboczą i stosunkowo dostępną ziemią pod działalność przemysłową prowincji Johor.

Utworzenie trójkąta SIJORI było formalizacją istniejących wcześniej powiązań gospodarczych między Singapurem a Malezją. Uwzględnienie indonezyjskich wysp Riau było natomiast nową koncepcją kooperacji. Funkcjonowanie trójkąta SIJORI w rzeczywistości ogranicza się do bilateralnych relacji w układzie Singapur-Johor i Singapur-Riau. Nie odnotowano formalnych stosunków między Johor i Riau, co wiąże się z analogicznym wyposażeniem w czynniki produkcji, a poprzez to zależności raczej konkurencyjne niż komplementarne.

Rozwój trójkątów wzrostu czy też ponadregionalnych stref ekonomicznych powinien być postrzegany jako forma współpracy, w której wszystkie kraje partycypujące osiągają jednakowe korzyści. Pomimo to SIJORI postrzegane jest jako udane przedsięwzięcie, na którym wzorowały się inne regiony Azji Południowo-Wschodniej. W latach 1993-1994 powstały dwa kolejne trójkąty wzrostu: pierwszy z nich to tzw. Północny Trójkąt Wzrostu bądź IMT-GT (Indonesia-Malaysia-Thailand Growth Triangle), obejmujący północną Sumatrę, północne prowincje Malezji (Penang, Kedah, Perlis) oraz południową Tajlandię. W zakresie drugiego z trójkątów o nazwie Wschodni Obszar Wzrostu ASEAN – EAGA (East ASEAN Growth Area) znalazły się Brunei, malezyjskie prowincje Sabah i Sarawak, Południowe Filipiny oraz indonezyjskie prowincje Kalimantan i Sulawesi.

Oczekiwania towarzyszące tworzeniu trójkątów IMT-GT i EAGA wiązały się z przyspieszeniem tempa wzrostu i rozwoju w połączeniu z intensyfikacją poziomu współpracy gospodarczej między granicznymi prowincjami partycypujących krajów znacznie oddalonymi od metropolitalnego centrum.

Ponadregionalne trójkąty wzrostu tworzone w Azji Południowo-Wschodniej powinny być postrzegane jako katalizatory ogólnoregionalnej liberalizacji. Inicjatywy te nie są nakierowane na konkurowanie poszczególnych obszarów, lecz na wykorzystanie wzajemnej komplementarności. Istotne znaczenie dla dalszego funkcyjono-

⁴ K. Nawrot, wyd. cyt.

wania poszczególnych trójkątów wzrostu będzie miała działalność sektora prywatnego, który będzie kontynuatorem zapoczątkowanych przez rządy inicjatyw.

Okres 1990-2004 można określić jako trzeci etap w rozwoju ASEAN, który wraz z upadkiem komunizmu i wycofywaniem się wojsk radzieckich z Wietnamu zapoczątkował przełom w kontaktach między poszczególnymi krajami i zaowocował integracją gospodarczą w ramach regionu i w skali globalnej.

3. Perspektywy integracyjne dla krajów ASEAN

Stopień integracji krajów ASEAN można uznać za zadowalający, szczególnie w porównaniu do innych ugrupowań tworzonych przez kraje rozwijające się. Nie jest to jednak taki poziom integracji, jaki prezentuje Unia Europejska czy nawet NAFTA, gdzie chociażby udział handlu wewnątrzregionalnego jest nieporównywalnie wyższy oraz dąży się do ujednoczenia cen np. poprzez podpisanie układu o liberalizacji handlu i zniesieniu barier celnych z Chinami, Koreą Południową, Japonią i Indiami do 2017 r.

Mimo że region krajów ASEAN odznacza się wielkim potencjałem, nie można mówić o pełnym zintegrowaniu tego rynku. Nie do przeczenia pozostaje fakt, że Azja Południowo-Wschodnia robi wiele w tym kierunku, aby być rynkiem coraz lepiej zintegrowanym, np. poprzez urzeczywistnianie koncepcji strefy wolnego handlu bądź tworzenie tzw. trójkątów wzrostu. Jednym z takich kroków było na pewno podpisanie w 2003 r. na wyspie Bali układu zwanego Porozumieniem Balijskim, który zakładał stopniową integrację regionu aż do powstania w 2020 r. Wspólnoty Gospodarczej ASEAN (AEC) na wzór Unii Europejskiej.

Literatura

- Boba K., *Problem delokalizacji w rozszerzonej Unii Europejskiej – przyczyny i konsekwencje odpływu kapitału do Chin*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego nr 28, UE, Wrocław 2008.
- Budnikowski A., Kawecka-Wyrzykowska E., *Międzynarodowe stosunki gospodarcze*, PWE, Warszawa 1999.
- Nawrot K., *Determinanty rozwoju gospodarczego państw ASEAN*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008.
- Sang-Gon Lee, Ruffini P., *The Global Integration of Europe and East Asia*, Massachusetts 1999.
- Sobiecki G., *Chiny – globalny inwestor*, „Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie” 2007, nr 3.
- Woo W.T., *Wyzwania dla wzrostu gospodarczego Chin*, Zeszyty BRE BANK 2007, nr 93
- Wydział Narodów Zjednoczonych, *Asian foreign direct investment in Africa*, New York, Geneva 2007.
- www.paiz.gov.pl
- www.statistik.de
- www.ukie.gov.pl
- www.unic.un.org.pl
- Zielińska-Głębocka A., *Wprowadzenie do ekonomii międzynarodowej*, Wydawnictwo UG, Gdańsk 1998.

EAST ASIAN INTEGRATION. MYTH OR REALITY?**Summary**

Today the globalized world influences political scientists who more and more often have an opinion that the region of East Asia has a great meaning for the world's geopolitical situation. Thus, more researches focus on the economic and political integration of this region. The thesis that East Asia has a significant meaning for the world's economic and geopolitical relations is unquestionable. Due to this fact, the region can compete with such "integrated organisms" like the United States or the European Union in many areas.

The goal of this article is to analyze the problem of the East Asian integration process. The author is looking for an answer to the question if integration in this region is performed on the corresponding level as it is in the USA or EU – where economic, legal, social relations are equal, or it is only a myth due to various economic potentials?